

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاراج بزرگ

آمریکا و غارت میراث فرهنگی ایران
(۱۹۴۱ - ۱۹۲۵ م / ۱۳۲۰ - ۱۳۰۴ ش)

محمدقلی مجد

(استاد بازنشسته دانشگاه پنسیلوانیا)

مترجمین: مصطفی امیری ؛ گ - مرادی

ویراستار: علی اکبر رنجبر کرمانی

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی

بهار ۱۳۹۹

فهرست مطالب

۹	سخن ناشر
۱۵	فصل اول
۱۵	مقدمه
۱۷	اعزام هیأت باستان‌شناسی فرانسوی به ایران
۱۸	پیمان ۱۹۰۰ ایران و فرانسه
۲۰	تلاش برای دستیابی به آثار باستانی بین‌النهرین، ۱۹۱۴-۱۸۴۵
۲۴	تاراج آثار باستانی ایران ۱۹۴۱-۱۹۲۵
۲۷	ایران در جنگ جهانی اول و قحطی بزرگ سال‌های ۱۹۱۷ تا ۱۹۱۹
۲۹	کودتای ۱۹۲۱ و روی کار آمدن حکومت پهلوی
۳۰	امتیازات خارجی، ۱۹۴۱-۱۹۲۵
۳۲	ایمبری، آرتور اپهام پوپ و والاس اسمیت موری
۳۵	یاز شدن دره‌های ایران به روی باستان‌شناسان خارجی
۴۰	تکاپوی موزه‌های آمریکایی
۴۲	هیأت باستان‌شناسی اعزامی به تخت‌جمشید، ۱۹۳۹-۱۹۳۱
۴۵	پرکناری هرتسفلد
۴۷	هزینه‌های کاوش‌های آمریکاییان

۱۳۱	نظرات برناردسون و نتیجه‌گیری نهایی	۴۷	نقض مفاد امتیاز
		۴۹	اشاراتی در مورد روابط ایران و آمریکا
		۵۰	اشاره‌ای به کمبود منابع تحقیق در ایران
۱۳۳	فصل چهارم		
۱۳۳	هجوم موزه‌های آمریکایی به ایران		
۱۳۷	هیأت مشترک اکتشافی در ایران	۵۳	فصل دوم
۱۴۰	اریک اف. اشمیت	۵۳	آرتور اُپهام پوپ و آثار هنری ایران
۱۴۲	پذیرش درخواست کاوش در دامغان و استرآباد	۵۸	انتقال آثار هنری ایران با بسته‌های دیپلماتیک آمریکا
۱۴۴	کشفیات تورنگ تپه و تقسیم یافته‌ها	۶۴	سفر پوپ به ایران، بهار ۱۹۲۹
۱۴۸	کاوش در دامغان	۶۷	ملاقات رسمی پوپ و رضاشاه
۱۵۳	گزارش اشمیت به موری در مورد اولین دوره کاوش در دامغان	۶۹	گزارش‌های سفارت آمریکا در مورد پوپ
۱۵۶	رابطه صمیمانه موری و اشمیت	۷۶	پوپ و فروغی
۱۵۸	تقسیم نهایی یافته‌ها در دامغان	۷۷	نمایشگاه هنر ایران در لندن، ۱۹۳۱
۱۵۹	اکتشاف در ری	۸۱	ماجرای پوپ و جورج پادشاه انگلستان
۱۶۳	«خلق و خوی هیتلری» اشمیت	۸۶	نظر وولسین در مورد پوپ
۱۶۶	کاوش‌های باستان‌شناسی موزه هنر متروپولیتن در ابونصر، فارس		
۱۷۱	کاوش موزه متروپولیتن در نیشابور، خراسان، ۱۹۳۵ تا ۱۹۴۰	۸۹	فصل سوم
۱۷۶	هیأت اکتشافی هاروارد - استین در ایران، ۱۹۳۱ تا ۱۹۳۶	۸۹	باز شدن درهای ایران به روی باستان‌شناسان خارجی
۱۷۹	گذار و باستان‌شناسی فرانسه در ایران	۸۹	قانون آثار باستانی ۱۹۳۰
		۹۰	آغاز تهاجم دیپلماتیک برای لغو انحصار فرانسه
۱۸۵	فصل پنجم	۹۲	چالش آلمان با انحصار فرانسه
۱۸۵	گروه باستان‌شناسی مؤسسه شرق‌شناسی در تخت‌جمشید	۹۵	تلاش ناموفق برای لغو انحصار فرانسه
۱۹۳	یافته‌های اولیه فوق‌العاده در تخت‌جمشید	۱۰۱	تجدید فشار دیپلماتیک آمریکا بر فرانسه
۱۹۶	جنجال تبلیغاتی تخت‌جمشید	۱۱۱	قرارداد اکتبر ۱۹۲۷ بین فرانسه و ایران
۲۰۴	کودتای باستان‌شناسی هرتسفلد	۱۱۳	ورود گذار و استخدام هرتسفلد
۲۰۹	«مشکلات» مؤسسه شرق‌شناسی و «محاسبات» هرتسفلد	۱۱۷	تصویب قانون آثار باستانی، نوامبر ۱۹۳۰
۲۱۸	خصومت با هرتسفلد	۱۲۵	شروط قانون آثار باستانی
۲۲۳	ضرب‌الاجل ایران	۱۲۹	سرپرستی انگلستان بر عراق و قانون آثار باستانی عراق

فصل ششم

۲۲۷	فشار آمریکا و تسلیم ایران
۲۲۷	نامه بریستد به فروغی: تهدید و باج‌خواهی
۲۳۳	تسلیم ایران
۲۳۷	نامه فروغی به بریستد
۲۴۴	ضرب‌الاجل آمریکا
۲۴۹	پلکان «قابل حمل»
۲۵۱	ضرب‌الاجل جدید آمریکا و تسلیم نهایی ایران
۲۵۷	اولین تقسیم اشیاء کشف شده در تخت‌جمشید
۲۶۶	شادمانی موری
۲۶۸	«ناخشنودی» بریستد
۲۷۰	نظرات هورنی‌بروک
۲۷۳	

فصل هفتم

۲۷۹	مدیر حفاری جدید و امتیاز جدید گروه باستان‌شناسی تخت‌جمشید
۲۷۹	ولیعهد سوئد و ماجرا در مرز ایران و عراق
۲۸۰	اتهام قاچاق اشیاء عتیقه توسط سفارت آلمان
۲۸۶	انتقال وزیر مختار آلمان
۲۹۱	رها کردن هرتسفلد
۲۹۳	اریش اف. اشمیت جانشین هرتسفلد می‌شود
۲۹۵	امتیاز جدید حفاری در تخت‌جمشید، مارس ۱۹۳۵
۳۰۱	پیوست:
۳۱۰	نامه‌ها
۳۱۰	

فصل هشتم

۳۱۷	هوایمای اشمیت و تلاطم روابط ایران و آمریکا
۳۱۷	
۳۱۸	هوایما و مجوز پرواز

۳۲۱	مقاله میروور و قطع روابط
۳۲۶	حادثه‌ای در جریان کار باستان‌شناسی
۳۲۹	گروه باستان‌شناسی اشمیت در لرستان
۳۳۰	گفتگوی اشمیت با موری
۳۳۳	بازگشت اشمیت به ایران
۳۳۸	از سرگیری و خاتمه پروازها
	فصل نهم
۳۴۱	مرحله نهایی، ۱۹۴۱-۱۹۳۷ حکایت فریب و اجبار
۳۴۱	تأمین اولیه منابع مالی گروه باستان‌شناسی تخت‌جمشید
۳۴۲	موافقت‌نامه جدید همکاری مشترک
۳۴۸	نقض شرایط امتیاز
۳۵۳	خاتمه کار گروه باستان‌شناسی در تخت‌جمشید
۳۵۷	ماجرای ده صندوق آخر آثار باستانی کشف شده در تخت‌جمشید
۳۶۱	هزینه‌های گروه باستان‌شناسی اعزامی به ایران
۳۷۳	
	فهرست اعلام
۳۷۹	
	فهرست تصاویر
۴۰۳	

فصل اول

مقدمه

با سفر کارستن نیبور، محقق بزرگ دانمارکی به مصر، ایران و بین‌النهرین در فاصله سالهای ۱۷۶۰ تا ۱۷۷۰ میلادی توجه غربی‌ها به باستان‌شناسی ایران و خاور نزدیک جلب شد. اهمیت کتاب این محقق با عنوان «سفرنامه سرزمین‌های عربی» به خاطر استنساخ دقیق او از سنگ‌نوشته‌های تخت‌جمشید است. نیبور سه رسم‌الخط مجزا را شناسایی کرد و پایه رمزگشایی زبان‌های گمشده را گذاشت.^۱ آغاز تلاش جدی اروپایی‌ها (و بعدها آمریکایی‌ها) برای دستیابی به آثار باستانی مصر به سال ۱۷۹۸ برمی‌گردد.^۲ همانگونه که خواهیم گفت تلاش اروپایی‌ها و

^۱- ک: منگوس تورکل برناردسون. بازیابی گذشته غارت شده: باستان‌شناسی و ملی‌گرایی در عرق مدرن، ۱۸۰۸-۱۹۱۴. رساله دکتری، دانشگاه ییل، ۱۹۹۹، صص ۷۲-۹۰.

^۲- از زمان فتح مصر به دست ناپلئون بناپارت در سال ۱۷۹۸، درهای این کشور بر روی دست‌شناسان فرانسوی، انگلیسی و آلمانی باز بود. این کشور در دهه ۱۹۲۰ به چیزی شبیه استقلال دست یافت. اخیراً رید در اثری که درباره تاریخچه باستان‌شناسی در مصر منتشر ساخته است، به این مطلب اشاره می‌کند که از زمان فتح مصر با کشف آرامگاه توت‌آحمون در سال ۱۹۲۲، آثار باستانی این کشور به مدت ۱۲۵ سال غارت شد. نک: دونالد سکوت رید، فرعون چه کسی؟ موزه‌های باستان‌شناسی، و هویت ملی مصر از ناپلئون تا

آمریکایی‌ها برای دستیابی به گنجینه‌های بین‌النهرین چندان دنبال نشد. اما بر عکس در ایران، از همان ابتدا رقابت سختی بر سر رمزگشایی از خط و زبان‌های مختلف سنگ نوشته‌های تخت‌جمشید درگرفت. محققى آلمانی به نام گنورگ فردریش گروتفند (۱۷۷۵-۱۸۵۳) در سال ۱۸۰۲ در این زمینه به پیشرفت‌های مهمی دست یافت. علاقه انگلیسی‌ها به این امر از دهه اول قرن ۱۹ میلادی آغاز شد. در ۱۸۰۸ کلودیک جیمز ریچ (۱۸۲۱-۱۸۷۸) که به باستان‌شناسی علاقه وافری داشت، نماینده سیاسی انگلستان در بغداد شد. انگلیسی دیگری به نام هنری سی. راولینسون (۱۸۱۰-۱۸۹۵) «توانست سنگ نوشته مشهور و دور از دسترس صخره بزرگ بیستون واقع در سی کیلومتری غرب کرمانشاه را که در سال ۵۱۶ قبل از میلاد و به سه زبان حکاکی شده بود، استنساخ و ترجمه کند. این سنگ نوشته داستان نبرد داریوش پادشاه ایران را برای رسیدن به تاج و تخت بیان می‌کند.»^۱ در سال ۱۸۳۷ راولینسون نتایج رمزگشایی از خط میخی فارسی باستان را منتشر کرد. حدود ۱۰ سال بعد کشیشی ایرلندی به نام ادوارد هینکس راه‌حلی برای خواندن الفبای فارسی باستان ارائه داد. در ۱۸۵۷ درستی این ترجمه‌ها با دلایل علمی به اثبات رسید.^۲ لافتوس و چرچیل هم از اولین پیشگامان انگلیسی در زمینه باستان‌شناسی بودند. آنان برای نخستین بار در سال ۱۸۵۰ به شوش رفتند و کاخ هخامنشی بزرگی را کشف کردند که تا زمان اعزام هیأتی فرانسوی در سال ۱۸۸۴ به ریاست دیالافوا فعالیت خاصی در آنجا انجام نشد.^۳ تا سال ۱۹۲۷ یعنی ۴۵ سال بعد، از میان قدرت‌های اروپایی فقط فرانسه در

جنگ جهانی اول. بارکلی: انتشارات دانشگاه کالیفرنیا، ۲۰۰۱.

۱- برناردسون، بازیابی گذشته غارت شده، ص ۸۵.

۲- همان، صص ۹۱-۹۰.

۳- نک: ویلیام لوفتوس، سفرها و تحقیقات در چالدانی و شوش. لندن: جیمز نیسبت، ۱۸۵۷؛

جین دیالافوا، En Mission chez les Immortels. پاریس: فیوس، ۱۹۹۰؛ جیمز بی.

پریچارد، ویراستار، خاور نزدیک باستان، ج ۱، پرینستون: انتشارات دانشگاه پرینستون،

۱۹۵۸؛ برایان دیکس، ایرانیان باستان. لندن: دیوید و چارلز، ۱۹۷۹.

ایران در زمینه باستان‌شناسی فعالیت می‌کرد.

اعزام هیأت باستان‌شناسی فرانسوی به ایران

در سال ۱۸۸۲ مارسل آگوست دیالافوا فرانسوی با حمایت سفارت فرانسه در تهران امتیاز انحصاری کاوش در محوطه‌های باستانی شوش را از ناصرالدین شاه گرفت.^۱ در این امتیاز تصریح شده بود که همه جواهرات و نیمی از اشیائی که یافت می‌شود باید در اختیار دولت ایران قرار گیرد. دیالافوا و همسرش جین به همراه دو فرانسوی دیگر به نام‌های باین و هوسی به مدت دو سال در شوش به کاوش پرداختند و در این مدت اشیای فراوانی کشف و به پاریس منتقل کردند. در ماه می ۱۸۹۵ دولت فرانسه حق انحصاری کشف آثار باستانی در سراسر ایران را گرفت. بر اساس این پیمان بناها و بازمانده‌های آثار تاریخی ایران به دو دسته تقسیم می‌شد: نخست، آثار باستانی که خارج از منطقه شوش به دست می‌آمد که مانند امتیاز دیالافوا با آنها رفتار می‌شد؛ و دیگری، آثار باستانی پیدا شده در منطقه شوش که همه به تملک دولت فرانسه در می‌آمد. این امتیاز هیچگونه محدودیت زمانی نداشت. پس از گرفتن این امتیاز دولت فرانسه کنت جی. ام. دو مورگان را به ایران فرستاد. او باستان‌شناسی معروف بود که در مصر کار می‌کرد. در سال ۱۸۹۸ دو مورگان به همراه کشیشی به نام شیل که با فرهنگ ایران آشنا بود و زبان عیلامی می‌دانست به شوش رسید. دو مورگان چهار سال در شوش به کاوش‌های باستان‌شناسی پرداخت و ۱۲۰۰ کارگر را به کار گرفت. یافته‌های او که ۵۰۰۰ اثر باستانی بود در ۱۸۳ بسته به پاریس فرستاده شد و در سالن ایران موزه لوور جای داده شد. برخی یافته‌های اولیه او در نمایشگاه ۱۹۰۰ پاریس به نمایش گذاشته شد.^۲ معروف‌ترین قطعه‌ای

۱- گزارش موری، شماره ۷۸۰، ۹۲۷، ۴/۸۹۱، مورخ ۲۵ فوریه ۱۹۲۵.

۲- ترجمه از کتابی فارسی که در سال ۱۹۱۶ منتشر شده و سفارت ایران در واشنگتن آن را در اختیار وزارت امور خارجه آمریکا قرار داده بود. ۹۲۷، ۸۹۱.